

Projekt *Uczę historii i teraźniejszości* jest współfinansowany ze środków Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności w ramach programu *Szkoła uczyca się*.

I.7 POLAK/POLKA, CZYLI KTO?

I.7.1	Informacja dla nauczyciela	2
I.7.2	Przebieg zajęć.	3
I.7.3	Karta pracy ucznia.	5
I.7.4	Materiały pomocnicze.	10

KODY QR DO MATERIAŁÓW ŹRÓDŁOWYCH

Kod QR nr 0
Materiał pomocniczy

Kod QR nr 1
Prezentacja w formacie *ppt.

ZESZYT WOS

I.7 POLAK/POLKA, CZYLI KTO?

I.7.1 INFORMACJA DLA NAUCZYCIELA

Zagadnienie szczegółowe _____ I.7

Temat _____ Polak/Polka, czyli kto?

Czas realizacji _____ ⌚ 45 min.

Czego się dowiem? _____

- Poznam pojęcia: tożsamość narodowa, tożsamość etniczna, mniejszość kulturowa, separatyzm, patriotyzm, kosmopolityzm, nacjonalizm, szowinizm, ksenofobia;
- Jakie czynniki decydują o tym, że daną grupę społeczną nazywamy narodem;
- Czy przynależność do narodu jest kwestią biologii, języka, świadomości, polityki, czy prawa;
- Czym jest współczesny patriotyzm, w czym się przejawia;
- Jakie niebezpieczeństwo stwarza przyjmowanie postaw szowinistycznych i ksenofobicznych;
- Jakie korzyści daje społeczeństwu tolerancja.

Dlaczego się tego uczyć? _____

- Aby uświadomić sobie, co oznacza, kiedy mówię, że „jestem Polką/Polakiem”;
- Aby zrozumieć, że patriotyzm jest ważny nie tylko w czasie wojny (walk o niepodległość), ale również w okresie pokoju;
- Aby zrozumieć, że współczesne postawy patriotyczne przekładają się na jakość naszego życia codziennego;
- Ponieważ temat patriotyzmu i nacjonalizmu jest stale aktualny i obecny w debacie publicznej;
- Aby potrafić odróżnić te dwie postawy (patriotyzmu od nacjonalizmu) i wiedzieć, jakie konsekwencje wynikają z ich kultuwowania;
- Aby ćwiczyć krytyczne myślenie i umiejętność dyskusji.

Metody pracy _____ • praca ze źródłem (tekst, film, ikonografia), • dyskusja, • burza mózgów, • metaplan.

Wyposażenie / materiały _____ • rzutnik multimedialny, • dostęp do internetu, • powielone karty pracy ucznia, • smartfony uczniów z dostępem do sieci.

Prezentacja _____ materiał zawiera prezentację.

Praca domowa _____ materiał zawiera pracę domową.

1.7.2 PRZEBIEG ZAJĘĆ

Temat przewidziany na jedną jednostkę lekcyjną.

WSTĘP [⌚ 5 min]

Wyświetl rysunek satyryczny (→ źródło 1). Poproś uczniów i uczennice, aby odpowiedzieli na pytania z zadania 1.

Zapytaj młodzież: *Do jakich wspólnot/grup społecznych należycie?* Poproś, aby ktoś z klasy wypi-

sywał je na tablicy. Porozmawiajcie o tym, do których z tych grup należy się z wyboru, a do których zostaje się przypisanym niezależnie od własnej woli? *Zastanówcie się, jak to jest ze wspólnotą narodową.*

Przykładowe odpowiedzi:

Grupy społeczne / wspólnoty z wyboru	Grupy społeczne / wspólnoty niezależne od woli
kolegów i koleżanek w szkole (klasie)	naród
przyjaciele	rodzina
miłośnicy / miłośniczki seriali	kobiety/mężczyźni
miłośnicy psów / miłośnicy kotów	wiekowa

ROZWINIĘCIE [⌚ 35 min]

Ten etap lekcji poprzedza prezentacja, zakłada on dyskusję w formule: „jestem za”, „jestem przeciw”, „nie mam zdania”.

Wyświetl uczniom i uczennicom prezentację (→ ■■ Kod QR nr 1)

Na slajdach znajdują się dwa rodzaje pytań dotyczących tożsamości narodowej: pytania na slajdach 2–7 uwzględniają punkt widzenia Polaka/Polki, a na slajdach 9–15 są pytania „z zewnątrz” (spoza wspólnoty). Oczywiście, można zdecydować się tylko na jeden rodzaj pytań lub wybrać pytania z obu. Poproś uczniów i uczennice w klasie, aby zajęli stanowisko w sprawie tożsamości narodowej i odpowiedzieli na postawione przez ciebie pytania. Napisz na tablicy wielkimi literami „TAK”, a na kartonie – „NIE” i powieś go na przeciwległej ścianie. Każda osoba staje w miejscu „TAK” lub „NIE”, lub „nie mam zdania”, czyli po środku klasy. Następnie zapytaj niektóre osoby, dlaczego wybrały to miejsce w klasie. Ćwiczenie ma na celu pobudzić refleksję nad tym, czym jest tożsamość narodowa, jakie komponenty się na nią składają; może również wywołać dyskusję. [⌚ 10 min]

Kolejny etap to zadanie typu „burza mózgów”. Poproś młodzież, aby wymieniła, co w takim razie składa się na pojęcie narodu, co czyni Polaka – Po-

lakiem, a Polkę – Polką. Zadbaj o to, aby jedna osoba zapisała pojawiające się odpowiedzi na tablicy.

Następnie poproś uczniów i uczennice, aby zastanowili się nad tym, które z tych czynników są niezbędne, a które można pominąć. Zastanówcie się wspólnie, czy może istnieć naród bez państwa (terytorium w określonych granicach) albo bez języka (jeżeli tak, to poproś o podanie przykładów takich narodów). Podczas pracy uczniowie i uczennice mogą korzystać ze słowniczka znajdującego się w materiałach pomocniczych (czynniki narodotwórcze) – (→ ■■ Kod QR nr 0).

Ustal razem z młodzieżą, który z tych czynników w przypadku polskiej tożsamości narodowej jest najistotniejszy. Z czego to może wynikać? Czym tożsamość narodowa różni się od obywatelstwa? W razie potrzeby skorzystajcie z tabelki znajdującej się w materiale pomocniczym (obywatelstwo – narodowość) – (→ ■■ Kod QR nr 0). [⌚ 15 min]

Kod QR nr 0.

Kod QR nr 1.

Poproś młodzież o przeczytanie źródła 2 i wykonanie zadania 2. [🕒 10 min]

Ważne jest, aby podkreślić, że istniały dwa różne modele kształtowania się tożsamości narodowej w Europie w II poł. XIX w. Pierwszy dotyczy krajów Europy Zachodniej, np. Francji, Wielkiej Brytanii, gdzie naród stanowią wszyscy obywatele i obywatelki danego państwa. Drugi odnosi się do Europy Środkowo-Wschodniej, gdzie wiele narodów w tym

okresie nie posiadało swojego państwa, np. Polacy, Ukraińcy, Czesi, Słowacy, Chorwaci, Serbowie, Węgrzy, Bułgarzy, Rumuni, stąd ich tożsamość kształtowała się w opozycji do zaborcy. Polacy byli w XIX w. pod trzema zaborami. Najsilniejszy nacjonalizm zrodził się na ziemiach zaboru pruskiego (niemieckiego), gdzie Polacy rywalizowali gospodarczo i kulturowo z Niemcami.

ZAKOŃCZENIE [🕒 5 min]

W 2022 roku, rezultacie wojny w Ukrainie, ponad 7,5 mln mieszkańców Ukrainy przekroczyło granicę polsko-ukraińską. Do listopada 2022 roku do ojczyzny powróciło ponad 5,5 mln Ukrainek i Ukraińców. Według danych z listopada 2022 roku, zarejestrowanych w Polsce jest ponad 1,5 mln ukraińskich uchodźców.* Zapytaj młodzież: *Co według*

was może zrobić rząd polski i społeczeństwo polskie, aby pomóc Ukraińcom zintegrować się z Polakami?

** Więcej szczegółowych danych znajduje się na stronie Wysokiego Komisarza ONZ do Spraw Uchodźców
<https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

PRACA DOMOWA

Praca domowa polega na analizie trzech wykresów (→ źródło 3).

I.7.3 KARTA PRACY UCZNIĄ

➔ Źródło 1.

Rysunek satyryczny. Patriota Mariusz, *Głosujemy*

<https://www.facebook.com/patriotamariusz/photos/>

pb.100050161283983.-2207520000./1833503450285343/?type=3

[dostęp: 2022.10.30]

ZADANIE 1.

Przyjrzyj się rysunkowi satyrycznemu, a następnie odpowiedz na pytania umieszczone w tabeli.

A.	Na czym według ciebie polega dylemat osoby wypełniającej ankietę?
B.	Wyjaśnij, jak rozumiesz wariant „C” odpowiedzi w ankiecie.

➔ Źródło 2. Patryk Tuchołka, *Wielkopolska w Europie. Europa w Wielkopolsce* [fragmenty].

(...) Nasze [tzn. polskie] myślenie o narodzie, o jego genezie i właściwościach, wywodzi się w prostej linii z ideologii nacjonalistycznej [z II połowy XIX wieku]. Wynika to prawdopodobnie z tego, iż w Europie Środkowej, której od wieków jesteśmy częścią, narody nie powstawały w oparciu o istniejące już państwa (jak w Europie Zachodniej), ale właściwie obok albo w opozycji do tych państw. O ile np. we Francji narodem stali się wszyscy obywatele republiki, niezależnie od koloru skóry, religii czy języka mówionego, o tyle w Polsce, Rumunii, Bułgarii, Czechach, Słowacji, Węgrzech i innych krajach naszego regionu pewne wspólnoty najpierw zyskiwały świadomość swej odrębnej tożsamości w oparciu o język, tradycję, religię, a potem dopiero wywalczyły sobie własną państwowość. [W czasach I Rzeczypospolitej, czyli w XVI–XVIII wieku, szlachta uważała się za naród, nazywając się narodem politycznym (stanowiła 6–10 proc. ludności Rzeczypospolitej), wykluczając chłopów i mieszczaństwo z tej wspólnoty. Dopiero w XIX w., w okresie zaborów, zaczęto mówić o tym, że naród to także mieszczaństwo i chłopstwo-przypis]. W efekcie legitymizacją, czyli usprawiedliwieniem istnienia takiego rodzącego się narodu, nie mogła stać się po prostu ideologia państwowa, obywatelska, bo ta nie pozwalałaby członkom danego narodu skutecznie odróżnić się od ludzi innych nacji zamieszkujących dane państwo (takimi wieloetnicznymi państwami były chociażby monarchia [Austro-Węgierska] Habsburgów czy [Rosja] Romanowów).

Toteż elity rodzących się w XIX wieku narodów Europy Środkowej sięgnęły w końcu po ideologię nacjonalizmu, która jednak w sobie właściwy sposób tłumaczyła genezę i cechy narodów. I te nacjonalistyczne wyjaśnienia do dziś są obecne w polskiej nauce historycznej, a całkowicie jeszcze dominują w polskiej oświacie i świadomości potocznej. Stąd wszyscy jak jeden mąż zdajemy się wierzyć nie tylko w to, że narody w swej obecnej postaci istniały od zawsze (a już na pewno naród polski!), ale że zawsze także będą istnieć. Mimo najlepszych starań niektórych historyków i pedagogów, karmieni „wiedzą telewizyjną” i „zdroworozsądkowymi” przekonaniami starszych pokoleń, nadal wierzymy że Krzyżacy walczyli pod Grunwaldem z Polakami, że Szczecin był za Mieszka I polski, a sam Mieszko ochrzcił Polskę. Traktując naszą własną i inne wspólnoty narodowe jako istniejące co najmniej od stworzenia świata (już przecież jaskiniowcy musieli dzielić się podług jaskiń na Polaków, Niemców i Chińczyków!) (...)

Być może jednak się mylimy. Być może niektórzy z nas myślą już o narodzie w sposób wolny od nacjonalistycznego zac zadzenia. Być może nie wszyscy z nas byliby już łatwym nabytkiem tych polityków, którzy opierają swą popularność na ksenofobii i nacjonalizmie.

Źródło: Patryk Tuchołka, *Wielkopolska w Europie. Europa w Wielkopolsce* [w:] Szkolna gazetka I LO im. K. Marcinkowskiego w Poznaniu, 2005.

SŁOWNICZEK

Nacjonalizm – [łac. *natio* – naród] – przekonanie, że naród jest najważniejszą formą społecznienia, a tożsamość narodowa najważniejszym składnikiem tożsamości jednostki, połączone z nakazem przedkładania solidarności narodowej nad wszelkie inne związki i zobowiązania oraz wszystkiego, co narodowe, nad to, co cudzoziemskie lub kosmo-

polityczne; ideologia polityczna, wg której podstawowym zadaniem państwa jest obrona interesów narodowych, a jego zasięg terytorialny winien odpowiadać obszarom zamieszkanym przez dany naród.

Źródło: ➔ <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/nacjonalizm;3945094.html> [dostęp: 22.08.2022].

ZADANIE 2

Na podstawie źródła 2 odpowiedz na pytania umieszczone w tabeli.

A.	Jaką tezę o polskim podejściu do naszej tożsamości narodowej stawia autor tego artykułu?
B.	Jak autor uzasadnia swoje stanowisko?

PRACA DOMOWA

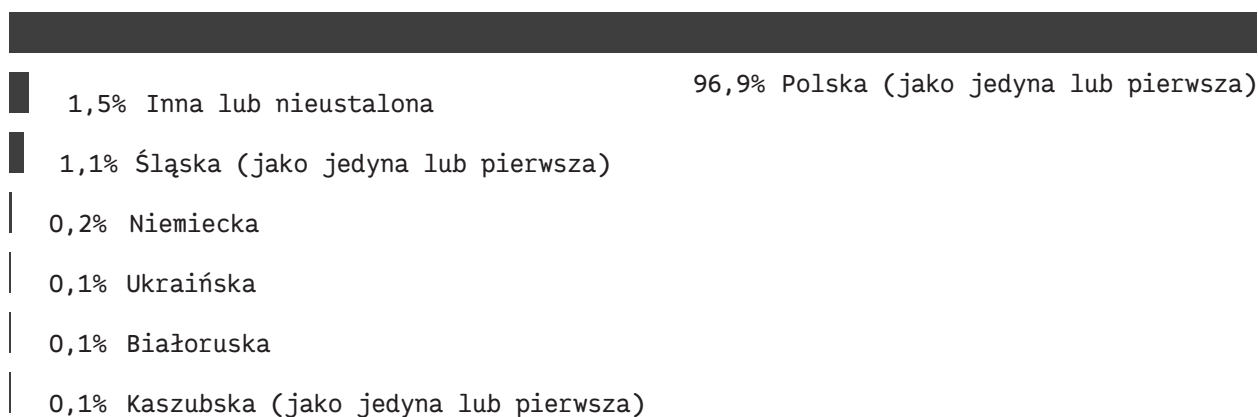
Praca domowa polega na analizie informacji wynikających z trzech wykresów → 3.1, 3.2, 3.3.

Wykres	Pytanie	Odpowiedź
3.1	Jaki procent mieszkańców Polski deklarował w 2011 roku narodowość polską jako jedyną lub pierwszą?	
3.1	Jaką narodowość, inną niż polska, respondenci deklarowali (jako jedyną lub pierwszą) najliczniej?	
3.1	Czy dane zebrane z odpowiedzi na pytanie o „jedyną lub pierwszą narodowość” stanowią pełną informację na temat tożsamości narodowej mieszkańców Polski?	
3.2	Czy Rzeczypospolita Obojga Narodów była rzeczywiście państwem dwóch nacji?	
3.1, 3.2	Porównując dane z obu wykresów, możemy stwierdzić, że w XVI w. procentowy udział mieszkańców narodowości polskiej był – o ile procent –mniejszy/większy niż w XXI w.	
3.3	Wymień dwie najliczniejsze mniejszości narodowe zamieszkujące tereny II RP.	
3.1, 3.3	Porównaj strukturę narodowościową II RP (1921) i III RP (2011). Wskaż trzy największe różnice.	
3.1, 3.3	Wskaż przyczyny zmian struktury narodowościowej Rzeczypospolitej. Rozstrzygnij, czy poniższe stwierdzenie jest prawdziwe: W rezultacie II wojny światowej obecna Rzeczypospolita przestała być państwem heterogenicznym* i stała się państwem homogenicznym**.	

* Heterogeniczny – o zróżnicowanej strukturze narodowościowej.

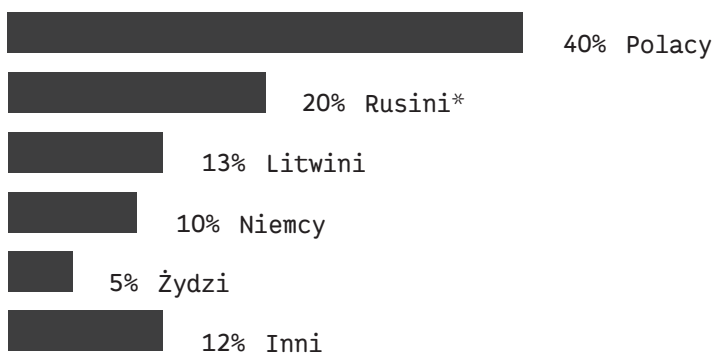
** Homogeniczny – o jednolitej strukturze narodowościowej.

Wykres 3.1. Struktura narodowościowa Rzeczypospolitej według spisu powszechnego z 2011
Odpowiedzi respondentów na pytanie o narodowość (jedyną lub pierwszą).

🔗 Źródło: https://geografia24.pl/wp-content/uploads/2022/01/Struktura-ludnosci-1931_2011.png

Wykres 3.2. Narodowościowa struktura Rzeczypospolitej Obojga Narodów (po unii lubelskiej w 1569 r.)

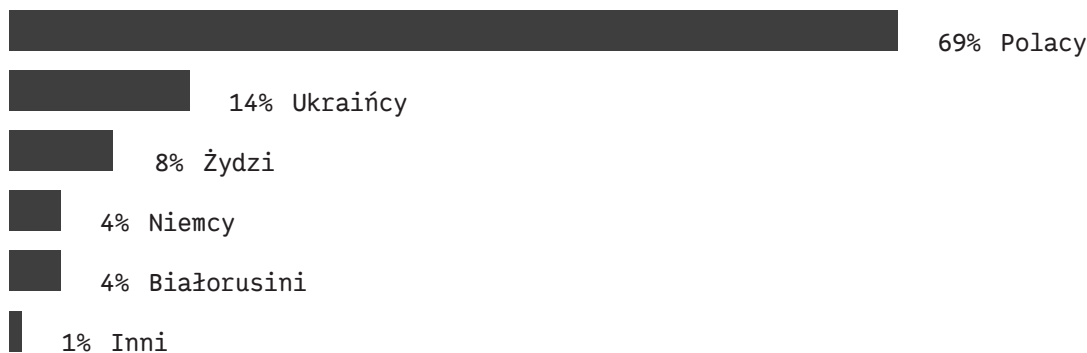

Teresa Maresz, Krzysztof Juszczyk, *Historia w źródłach – nie tylko pisanych, dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum. Starożytność i średniowiecze*, Stowarzyszenie Oświatowców Polskich, Toruń 2004, s. 147.

🔗 Źródło: <http://wzlaczpolske.pl/index.php?etap=10&i=1227> [dostęp: 30.09.2022]

* Rusini – wspólne określenie ludności zamieszkującej wschodnie tereny Rzeczypospolitej Obojga Narodów.

Wykres 3.3. Struktura narodowościowa w II RP wg spisu w 1921 r.

🔗 Źródło: <https://docplayer.pl/64649915-Wielokulturowosc-lodzi-w-okresie-miedzywojennym.html> [dostęp: 30.09.2022]

I.7.4 MATERIAŁY POMOCNICZE

Naród – duża grupa społeczna, mówiąca zwykle jednym językiem, związana wspólną przeszłością oraz kulturą, mająca wspólne interesy polityczne i gospodarcze.

Czynniki narodotwórcze: (nie wszystkie muszą występować abyśmy mówili o narodzie):

- język narodowy (ojczysty)
- kultura narodowa i tradycje narodowe

- wspólne terytorium zamieszkania
- świadomość narodowa
- tożsamość narodowa
- cechy narodowe
- symbole narodowe
- organizacje państwowe i ekonomiczne
- wspólne pochodzenie etniczne.

↪ Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0 za zpe. gov.pl.

Przykłady narodów bez państw:	• Romowie, • Tatarzy, • Kurdowie, • Baskowie
Przykłady narodów, których członkowie posługują się oficjalnie różnymi językami:	• Szwajcarzy (niemiecki, włoski, francuski, retoromański), • Belgowie (niderlandzki, francuski, niemiecki), • Kanadyjczycy (francuski, angielski), • Białoruś (białoruski, rosyjski).
Przykłady narodów rozumianych jako wspólnota polityczna:	• Amerykanie, • Australijczycy, • Kanadyjczycy

Mniejszość narodowa – Społeczność trwale zamieszkująca terytorium Polski:

- ale mniej liczebna od dominującej większości;
- w sposób istotny odróżniająca się od pozostałych mieszkańców językiem, kulturą lub tradycją;
- dążąca do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji;
- mająca świadomość własnej historycznej wspólnoty narodowej i ukierunkowana na jej wyrażenie i ochronę;
- jej przodkowie zamieszkiwali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat;
- **utożsamiająca się z narodem zorganizowanym we własnym państwie.**

Jakie mniejszości mają status mniejszości narodowej w Polsce?

Białorusini, Czesi, Litwini, Niemcy, Ormianie, Rosjanie, Słowacy, Ukraińcy, Żydzi

Mniejszość etniczna – Społeczność trwale zamieszkująca terytorium Polski:

- mniej liczebna od dominującej większości;
- w sposób istotny odróżniająca się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją;
- dążąca do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji;
- mająca świadomość własnej historycznej wspólnoty narodowej i ukierunkowana na jej wyrażenie i ochronę;
- jej przodkowie zamieszkiwali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat,
- **nie posiadająca własnego państwa, z którym mogłaby się utożsamiać.**

Jakie mniejszości mają status mniejszości etnicznej w Polsce?

Karaimowie, Łemkowie, Romowie, Tatarzy

↪ Na podstawie: <https://sjp.pwn.pl/slowniki/nar%C3%B3d.html> [dostęp 22.08.2022].

Obywatelstwo	Narodowość
Ogólna definicja	
To status obywatela danego państwa. Innymi słowy, stosunek prawny łączący jednostkę z państwem.	To samozaliczenie się do określonego narodu, kwestia samoidentyfikacji czyli wewnętrznego przekonania o przynależności do konkretnego narodu.
Źródła praw i obowiązków	
Obywatelstwo wiąże się z prawami i obowiązkami zawartymi np. w konstytucji danego państwa.	Osoba, która nie wypełnia zobowiązań wobec narodu może spotkać się z ostracyzmem wspólnoty narodowej.
Źródła przynależności	
Prawo reguluje warunki uzyskania obywatelstwa.	O przynależności decyduje nasze wewnętrzne przekonanie.
Czas przynależności	
Obywatelem jest się tak długo, dopóki istnieje państwo albo do momentu, kiedy dobrowolnie zrzekniemy się obywatelstwa.	Tożsamość narodowa może być tym, co spaja wspólnotę nawet wtedy, gdy państwo przestanie istnieć.